

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Корінний Сергій Олександрович

УДК 342.127.15

**ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ
В АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Ужгород – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник –

кандидат юридичних наук, доцент

Губанова Тамара Олексіївна,
ПВНЗ «Фінансово-правовий коледж»,
директор.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Макушев Петро Васильович,
Дніпровський гуманітарний університет,
декан юридичного факультету;

кандидат юридичних наук, доцент

Тильчик В'ячеслав В'ячеславович,
Університет державної фіскальної служби України,
доцент кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки.

Захист дисертації відбудеться «03» квітня 2019 року о «13⁰⁰» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3, каб. 21.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Автореферат розіслано «01» березня 2019 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р.М. Фрідманський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. За останні десятиліття у сфері взаємодії суб'єктів, наділених публічно-владними повноваженнями, з громадянами та організаціями відбулися значні перетворення. Законодавство в цій галузі розвивається вкрай стрімко, приймається величезна кількість нормативно-правових актів у сфері публічного управління, які зачіпають права, свободи й законні інтереси, відбувається ускладнення адміністративних процедур. Водночас сучасна нормативна перебудова публічного управління виявляє необхідність грамотного та послідовного закріплення правових технологій вирішення адміністративних спорів, вироблення нових форм соціального співробітництва, зокрема таких, як інститут медіації.

Нинішній спосіб загального вирішення спорів за допомогою системи судів досить часто призводить до загострення юридичних конфліктів та припинення загальних відносин сторін. Водночас значимість вирішення адміністративних спорів за допомогою процедури медіації в захисті прав, свобод і законних інтересів громадян та організацій є очевидною. Ця форма дає змогу забезпечити якісне, своєчасне вирішення адміністративних спорів із найменшими витратами та збереженням конфіденційності. Це особливо важливо, оскільки дає змогу зробити більш ефективним державне управління, забезпечити відповідну якісну зміну правового становища недержавних суб'єктів в адміністративному спорі.

В адміністративному законодавстві нашої держави примирні процедури, які здійснюються сторонами самостійно або за участю медіатора, відсутні, тоді як у процесуальному законодавстві вони отримали значний розвиток. Такий стан не відповідає потребам демократизації й гуманізації суспільного управління та не враховує позитивний світовий досвід у вирішенні адміністративних спорів. Отже, необхідні кардинальні зміни чинного адміністративного законодавства з метою впровадження більш ефективних і прозорих процедур розгляду адміністративно-правових спорів, заснованих на медіації. Більше того, поряд із питаннями організації роботи судів, відбору й підготовки суддів альтернативні методи розв'язання спорів, серед яких особлива увага приділена саме медіації, становлять один із п'яти тематичних напрямів спільної програми Європейської Комісії та Ради Європи з покращення діяльності судової гілки влади в Україні. Запровадження процедури вирішення адміністративних спорів в Україні за допомогою медіації здатне скоротити загальне навантаження на суддів майже на 40%.

У нашій країні дослідження питань, що так чи інакше пов'язані із застосуванням альтернативних методів вирішення спорів, проводилося в різноманітних аспектах. Зокрема, проблематика медіації стала предметом дослідження О. Адамантіса, В. Баранова, О. Белінської, О. Бобрової, Н. Бондаренко, Я. Валюк, Л. Власової, О. Ващук, А. Гайдука, О. Горової, Ю. Губар, С. Задорожної, В. Землянської, Г. Єременко, В. Кудрявцева,

Ю. Ліхолетової, В. Маляренка, Л. Мамчур, Ж. Мішиної, Т. Подковенко, Н. Прокопенко, В. Тісногуз, К. Шершун, А. Чернеги, Д. Яніцької та інших науковців.

Серед робіт вітчизняних учених заслуговують на особливу увагу також дисертації зі схожої тематики, захищені в останні п'ять років, а саме праці «Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві» О. Сидельнікова, «Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів» Н. Боженко та «Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід» Т. Шинкар.

Формування інституту медіації та застосування його на практиці відображене також у роботах зарубіжних дослідників, таких як Дж. Аргіс, К. Бернард, Х. Бесемер, Л. Боуль, М. Пель, Д. Річбелл, Е. Тейлор, А. Троссен, Г. Шварц та інші.

Накопичений теоретичний і практичний досвід формування інституту медіації в адміністративному судочинстві в Україні демонструє значні суперечності в правовому регулюванні відносин, що виникають у національній правовій системі. У результаті аналізу джерельної бази та осмислення реалій можливого функціонування медіації в адміністративному судочинстві виявлено суттєві теоретичні й практичні проблеми: від браку достатніх теоретичних основ правового забезпечення медіації в адміністративному судочинстві України до відсутності системності та недостатньої ефективності відповідних практик.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Запропонований напрям дослідження пов'язаний із планом науково-дослідної роботи ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2010–2017 рр. Тема дисертації відповідає Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 р., затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 р. № 213-р.

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є формування теоретико-методологічних основ правового забезпечення функціонування інституту медіації як способу вирішення адміністративних спорів та надання пропозицій щодо вдосконалення адміністративного законодавства України в цій сфері.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі *задачі*:

- з'ясувати історико-правові аспекти становлення й розвитку генези ідеї судової медіації;
- здійснити загальну характеристику поняття, предмета та засад судової медіації;
- визначити ключові засади функцій інституту медіації та механізм їх реалізації в адміністративному процесі;
- здійснити доктринальний аналіз основних принципів медіації, їх видів та особливостей застосування в адміністративному процесі;

- охарактеризувати праксеологічні аспекти зловживання правами в процесі медіації, розкрити особливості протидії цьому явищу та його профілактики;
- на основі досвіду зарубіжних країн визначити перспективи розвитку інституту медіації як засобу вирішення публічно-правових спорів в адміністративному процесі України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері адміністративного судочинства, пов'язані з адміністративно-правовим забезпеченням медіації як одного зі способів вирішення адміністративних спорів.

Предметом дослідження є питання впровадження медіації в адміністративний процес України.

Методи дослідження. Виконання поставлених дисертантом завдань було здійснене за допомогою поєднання в процесі наукового пізнання загальнонаукових і спеціально-наукових методів, притаманних адміністративно-правовій науці. Так, зокрема, дисертантом застосовано такі методи: формально-логічний – для виділення поняття медіації в юридичному, адміністративно-правовому значенні в ряду суспільно-правових явищ, визначення його специфіки та відмежування від суміжних понять (підрозділ 1.2); системно-структурний і функціональний – для встановлення необхідних юридичних складників процесу медіації як предмета способу вирішення адміністративних спорів, а також загальних і негативних умов його здійснення (підрозділи 1.2, 1.3, 3.1, 3.2); історичний та компаративістський – під час вивчення адміністративно-правової практики медіації в адміністративному процесі в зарубіжних країнах та в Україні (підрозділи 2.3, 3.1); формально-догматичний – під час аналізу законодавства про особливості медіації як підстави для вирішення спорів в адміністративному процесі (підрозділи 3.1, 3.2); лінгвістичний – для з'ясування термінологічного значення низки понять, таких як «медіація», «процес», «процедура», «альтернативний спосіб вирішення спорів» тощо (підрозділ 1.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній правничій науці адміністративного права досліджень правового забезпечення інституту медіації в адміністративному судочинстві України. На цьому теоретичному й емпіричному ґрунті запропоновано розв'язання актуальної наукової проблеми – напрацювання концептуальних і правових засад функціонування інституту медіації як способу вирішення адміністративних спорів, а також практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів її забезпечення в контексті євроінтеграційних процесів у нашій державі. У результаті проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення й висновки, зокрема:

уперше:

- запропоновано та обґрунтовано розуміння принципів медіації в адміністративному процесі, під якими варто розуміти основоположні засади, ідеї, процесуальні основи, вимоги, які характеризують зміст процедури примирення, відображають закономірності її розвитку та визначають напрями й механізми

адміністративно-правового регулювання у сфері публічно-правових відносин, на яких повинна базуватися діяльність суб'єктів адміністративного процесу, їх нормальне функціонування під час розгляду спору між фізичними та юридичними особами;

– розроблено категорію зловживання в ході процедури медіації в адміністративному процесі, під яким запропоновано розуміти як незаконну, так і недобросовісну поведінку сторони спору або навіть таку поведінку, яка зовні є правильною та використовується стороною в межах правових можливостей, проте фактично суперечить цілям і функціям медіації та безпосередньо заподіює шкоду не тільки правам другої сторони, а й завданню адміністративного судочинства;

– на підставі аналізу зарубіжного досвіду встановлено, що в жодному разі в інтегрованій моделі медіації (де функції медіатора виконує суддя) не може брати участь суддя, який відкрив провадження в справі, це має бути інший суддя зі складу суддів, які відправляють правосуддя в суді, юрисдикція якого поширюється на спірні правовідносини. Тим самим нівелюються ризики зловживання з боку сторін процедури медіації щодо заміни судді в разі відсутності підстав для його відведення;

удосконалено:

– базові підходи щодо того, що медіація існувала й розвивалася ще із часів стародавніх цивілізацій, проте розвиток цього інституту безпосередньо пов'язаний із програмою розвитку альтернативного вирішення спорів, а тому кожна країна будує свою правову систему з огляду на власні потреби. Саме тому позасудова та судова модель медіації не лише не суперечать одна одній, а й ефективно взаємодіють і доповнюють одна одну;

– з огляду на те, що в адміністративному процесі України запроваджено тільки інтегровану модель медіації, науковий підхід, згідно з яким ефективним також було би запровадження асоційованої моделі, у ході якої суддя є лише її ініціатором, а реалізатором є незалежний від суду, сторонній посередник, яким може бути як професійний приватний медіатор із відповідною ліцензією, що уповноважений державою здійснювати діяльність із проведення медіації в порядку, встановленому законом (на кшталт приватного виконавця), так і уповноважений посередник від органу державної влади чи місцевого самоврядування залежно від категорії спору;

– підхід до класифікації основних функцій медіації в адміністративному процесі, серед яких варто виділити організаційну, інформативну, виховну, демократичну, інтеграційну, репаративну та превентивну. При цьому основним завданням функцій медіації є сприяння в пошуку конструктивного рішення, яке допоможе оптимізувати діяльність сторін спору для їх взаємодії в ході спеціальної процедури щодо врегулювання публічно-правового спору та досягнення примирення;

дістали подальшого розвитку:

- твердження про те, що медіація є самостійною стадією адміністративного судочинства, яка впроваджена до адміністративного процесу та спрямована на врегулювання спору й досягнення примирення за умови дотримання загальних засад і принципів, що притаманні примирним процедурам, які є тим вектором, який визначає ефективність цього інституту та впливає на його подальший розвиток;

- доктринальний підхід про те, що під механізмом реалізації функцій медіації в адміністративному процесі варто розуміти сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових та організаційно-правових елементів (механізмів), що забезпечують практичний специфічний правовий вплив на суб'єктів (фізичних і юридичних осіб, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадову чи службову особу та іншого суб'єкта під час здійснення ним публічно-владних управлінських функцій) задля забезпечення захисту суб'єктивних публічних прав особи від порушень із боку суб'єкта владних повноважень та їх відновлення;

- на основі теоретичного доробку й практичних даних думка про те, що недотримання принципу добросовісності під час процедури медіації в адміністративному процесі може розцінюватися сторонами як зловживання своїми процесуальними правами, що вкрай негативно впливає на справедливе вирішення судом спору у сфері публічно-правових відносин.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки та пропозиції становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес. Теоретичні висновки й практичні рекомендації є досить обґрунтованими, характеризуються ознаками наукової новизни, мають значну доктринальну цінність. При цьому основні положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані:

- у *правотворчій і нормотворчій діяльності* органів державної влади та місцевого самоврядування з удосконалення нормативно-правових актів у частині врегулювання адміністративного процесу;

- у *науково-дослідній діяльності* – під час досліджень проблематики альтернативного вирішення спорів в адміністративному праві;

- у *навчальній роботі* – для викладання курсу низки різнорідних дисциплін у сфері адміністративного права та адміністративного процесу;

- у *правозастосовній діяльності* – для вирішення публічно-правових конфліктів, пов'язаних зі здійсненням адміністративного процесу в Україні.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на таких 6 міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Дніпропетровськ, 2016 р.), «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 2017 р.), «Актуальні проблеми вдосконалення

законодавства та правозастосування» (м. Запоріжжя, 2017 р.), «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 2017 р.), «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 2018 р.), «Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Львів, 2018 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у 8 наукових статтях, які опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, одна з яких – у зарубіжному науковому виданні, а також у 6 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 242 сторінки, з яких основного тексту – 193 сторінки. Список використаних джерел налічує 465 найменувань та становить 32 сторінки, додатки – 1 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, висвітлено його зв'язок із науковими програмами, планами й темами; проаналізовано загальний стан наукової розробленості теми; окреслено мету та завдання дослідження; сформульовано об'єкт і предмет, основні методологічні підходи до дослідження, наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи; наведено відомості про апробацію та публікацію результатів дослідження, його структуру.

Розділ 1 «Теоретичні та історичні засади дослідження інституту судової медіації як одного із засобів вирішення юридичних спорів» складається з двох підрозділів.

Підрозділ 1.1 «Історико-правові аспекти становлення та розвитку тенези ідеї судової медіації» присвячений аналізу основних історичних підходів до предмета дослідження. Важливою для осмислення першооснов виникнення інституту медіації була думка про те, що медіація існувала та розвивалася ще із часів стародавніх цивілізацій. Фактично це і є початком формування інституту медіації як засобу вирішення спорів за участю третьої (нейтральної) сторони, яку визнають усі сторони. При цьому з'ясовано, що спочатку медіація застосовувалася як приватний розгляд, що був єдиною формою вирішення конфліктів, однак із формуванням державності та її інституцій вона набуває правової форми.

Базовими константами аналізу історичних основ розвитку інституту медіації є те, що тривалий час становлення цього інституту як засобу вирішення правового спору проходило досить важко, оскільки зазначений інститут не знаходив досить сприятливого ідеологічного підґрунтя ні серед представників правосуддя, ні серед простого населення.

З'ясовано, що в СРСР через державну підтримку поширення набула концепція «відносин із владою», коли суд остаточно перетворюється на владного суб'єкта, що стоїть над сторонами процесу та відіграє активну роль у вирішенні приватного спору за відносно пасивної участі сторін. Ідея примирення сторін усе-таки існувала в цей час, проте не була яскраво вираженою та перебувала в тіні правосуддя.

У підрозділі обґрунтовано гіпотезу, що сучасний розвиток ідеї судової медіації безпосередньо пов'язаний із програмою розвитку альтернативного вирішення спорів.

У підрозділі 1.2 «*Поняття, предмет та доктринальні засади судової медіації*» на основі аналізу різних теоретичних підходів встановлено, що з позиції функціонально-діяльнісного підходу медіація є самостійною стадією адміністративного судочинства, яка втілена в адміністративний процес, що є процесуальною формою адміністративного правосуддя, яке спрямоване на врегулювання спору та досягнення примирення. Медіація не за допомогою суду, а за допомогою незацікавленої третьої сторони, що здійснюється з приводу незаконності рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, є квазісудовим засобом правового захисту приватних осіб в адміністративно-правових відносинах із суб'єктами публічної адміністрації.

Акцентовано увагу на тому, що саме завдяки судовій практиці щодо розроблення та застосування методів посередництва медіація стала дієвим правовим інструментом, який уможливив більш широкий доступ громадян до правосуддя. Інтеграція медіації в адміністративний процес, який є процесуальною формою адміністративного правосуддя, дає змогу не лише врегулювати публічно-правовий спір і досягти примирення зі стороною, що є суб'єктом владних повноважень, а й захистити від порушення суб'єктивні публічні права особи в найбільш прийнятній для неї формі.

Встановлено, що медіація є суспільно необхідним інструментом в арсеналі правових засобів, призначених для вирішення спорів у суспільстві. Вона не лише уможливлює сторонам «пониження температури» конфлікту та досягнення компромісу, а й допомагає зберегти рівновагу між індивідуальними та суспільними інтересами. Медіація не замінює державне правосуддя, не порушує конституційне право особи на судовий захист, а тільки сприяє правосуддю в його завданні як щодо вирішення індивідуальних протиріч правовим шляхом, так і щодо відновлення балансу в усьому суспільстві.

Розділ 2 «Принципи та функції інституту медіації в адміністративному процесі» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «*Принципи інституту медіації, їх види та особливості застосування в адміністративному процесі*» на основі загальної теорії систем обґрунтовано поділ принципів інституту медіації на дві групи: зовнішні та внутрішні. При цьому зовнішні принципи характеризують медіацію як певне формально-змістове юридичне явище. Натомість внутрішні принципи

встановлюють вимоги безпосередньо до організації й функціонування медіації в адміністративному процесі.

Принципи медіації в адміністративному процесі також можна виокремити за їх функціональним, правовим і позаправовим призначенням. До групи принципів, які формують медіацію за функціональним призначенням, належать організаційні (до них належать принцип добровільності, без якого взагалі не може розпочатися процедура медіації, принципи неупередженості та об'єктивності, що стосуються посередника) і процедурні (характеризують порядок проведення медіації; до них належать принципи конфіденційності, самостійності сторін, співпраці та рівноправності). До групи принципів, які формують медіацію за правовим значенням, належать добровільність медіативних правовідносин (бажання сторін знайти шляхи виходу зі спору), диспозитивність (сторони самі впливають на хід процедури медіації), співпраця сторін, пропорційність (дотримання розумного балансу між інтересами сторін спору та наслідками для їхніх прав і свобод), професійна багатопрофільність посередника (щоб ефективно проводити процедуру медіації та пропонувати можливі варіанти для вирішення спору, медіатору необхідно володіти широким спектром міжгалузевих знань, у тому числі й у сфері конфліктології та психології), конфіденційність (заборона розголошення відомостей, які отримані під час процедури врегулювання спору, та повна заборона її фіксації будь-якими технічними засобами), лімітативність повноважень медіатора (заборона надавати юридичні поради й рекомендації, оцінювати докази в справі). До групи принципів, які формують медіацію за позаправовим значенням, належать субсидіарність процедури медіації, добросовісність сторін спору та медіатора, довіра сторін спору щодо одна одної й медіатора, неупередженість та об'єктивність медіатора, особиста участь сторін спору в проведенні процедури медіації.

У підрозділі 2.2 «Функції інституту медіації та механізм їх реалізації в адміністративному процесі» підкреслено, що функції медіації є похідними за своїм змістом від функцій права, проте не тотожні з ними. На підставі аналізу теоретичних поглядів учених у галузі адміністративного права встановлено, що медіація в адміністративному процесі виконує організаційну, інформативну, виховну, демократичну, інтеграційну, репаративну та превентивну функції. При цьому основним завданням функцій медіації є сприяння в пошуку конструктивного рішення, яке допоможе оптимізувати сторони для їх взаємодії під час спеціальної процедури щодо врегулювання публічно-правового спору та досягнення примирення.

З'ясовано, що під механізмом реалізації функцій медіації в адміністративному процесі варто розуміти сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових та організаційно-правових елементів (механізмів), які забезпечують практичний специфічний правовий вплив на суб'єктів (фізичних і юридичних осіб, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадову чи службову особу та іншого суб'єкта під час здійснення ним публічно-владних управлінських

функцій) задля забезпечення захисту й відновлення суб'єктивних публічних прав особи від порушень із боку суб'єкта владних повноважень.

Розділ 3 «Особливості застосування медіації в механізмі вирішення адміністративних спорів: міжнародний досвід та напрями вдосконалення вітчизняного законодавства» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Зловживання правами в процесі медіації: особливості протидії та профілактики»* зазначається, що під зловживаннями в ході процедури медіації в адміністративному процесі варто розуміти як незаконну, так і недобросовісну поведінку сторони спору або навіть таку поведінку, яка зовні є правильною та використовується стороною в межах правових можливостей, проте фактично суперечить цілям і функціям медіації та безпосередньо заподіює шкоду не тільки правам другої сторони, а й завданню адміністративного судочинства. Зловживання правом у ході процедури медіації в адміністративному процесі має такі ознаки: а) заподіяння шкоди (або створення реальної загрози його заподіяння) іншій стороні публічно-правового спору; б) отримання стороною публічно-правового спору необґрунтованих переваг над іншою стороною; в) під час зловживання порушуються принципи медіації та загальні принципи адміністративного процесу.

Встановлено, що до зловживань процесуальними правами в ході процедури медіації залежно від моделі медіації можна віднести такі дії: 1) затягування процедури медіації до терміну її закінчення, щоб змусити сторони відмовитися від медіації з метою отримання винагороди за фактично ненадані послуги з посередництва; 2) надання медіатором пропозиції щодо способів урегулювання спору, якщо сторони не домовилися про наявність такої можливості; 3) протиправну змову медіатора з однією зі сторін спору з метою впливу на думку іншої сторони шляхом будь-яких пропозицій, що в результаті може призвести до порушення прав протилежної сторони спору; 4) ініціювання процедури медіації тільки з метою з'ясування правової позиції іншої сторони та тих можливих поступок, на які вона готова піти; 5) затягування процедури медіації й судового процесу різними способами, у тому числі шляхом ухилення від участі в медіації без явного повідомлення про її припинення; 6) ініціювання процедури примирення або укладення угоди про примирення з метою уникнення кримінальної відповідальності та покарання чи його суттєвого пом'якшення; 7) ініціювання процедури медіації з метою заміни судді в разі відсутності підстав для його відводу (так би мовити, альтернативний відвід); 8) подачу стороною спору письмового клопотання про затвердження медіативної (мирової) угоди за умов, що воля обох сторін на укладення такої угоди не виражена, або до клопотання не додано проект мирової угоди, або проект мирової угоди не підписаний сторонами чи підписаний тільки однією зі сторін, а справжня мета подачі такого клопотання – зрив судового засідання, затягування судового процесу, перешкоджання розгляду справи та прийняттю законного й обґрунтованого судового рішення.

Підрозділ 3.2 «Перспективи розвитку інституту медіації як засобу вирішення публічно-правових спорів в адміністративному процесі України: досвід зарубіжних країн» присвячений дослідженню практики зарубіжних країн у питанні застосування медіації як засобу вирішення публічно-правових спорів в адміністративному процесі та шляхів її використання у вітчизняному адміністративному процесі.

У результаті аналізу різних моделей медіації в зарубіжних країнах із метою пошуку найбільш ефективної під час вирішення правових спорів із подальшим інтегруванням її до адміністративного процесу України встановлено, що найбільш поширені несудова (асоційована) та судова (інтегрована). При цьому кожна з них має свою процедурну специфіку й особливості, створює основу (базис) для виявлення різних медіативних підходів і їх співвідношення, має різний ступінь інтеграції в судову систему. Однак їх усі об'єднує мета, досягнення якої вони прагнуть, – допомога у врегулюванні спору. Важливим є те, що типологія цих моделей медіації ґрунтується на таких базових основах використання медіації, як воля сторін, пропозиція суду.

Встановлено, що в адміністративному процесі України запроваджено лише інтегровану модель медіації, і з огляду на світовий досвід доведено, що для подальшого розвитку цього інституту було б ефективним також запровадити в адміністративному процесі асоційовану модель медіації, у ході якої суддя є лише її ініціатором, а реалізатором є незалежний від суду, сторонній посередник, яким може бути як професійний приватний медіатор із відповідною ліцензією, що уповноважений державою здійснювати діяльність із проведення медіації в порядку, встановленому законом (на кшталт приватного виконавця), так і уповноважений посередник від органу державної влади чи місцевого самоврядування залежно від категорії спору.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено нове вирішення актуальної наукової проблеми, що полягає у формуванні теоретико-методологічних основ правового забезпечення функціонування інституту медіації як способу вирішення адміністративних спорів та формування пропозицій щодо вдосконалення адміністративного законодавства України в цій сфері в контексті євроінтеграції. Отримані в процесі дослідження результати підтверджують покладену в його основу гіпотезу, дають підстави стверджувати про досягнення поставленої мети й реалізацію визначених завдань, а також зробити такі головні висновки:

1. Встановлено, що медіація існувала й розвивалася ще із часів стародавніх цивілізацій. Цей період – початок формування інституту медіації як засобу вирішення суперечок і конфліктів за участю нейтральної третьої сторони, яку визнають усі сторони. Проте справжній розвиток інституту медіації починається з моменту його імплементації до системи правосуддя.

2. З'ясовано, що в СРСР через державну підтримку поширення набула концепція «відносин із владою», у якій наголошувалося на необхідності особливого виду процесуальних відносин між судом та іншими учасниками процесу, коли суд остаточно перетворюється на владного суб'єкта, що стоїть над сторонами процесу та відіграє активну роль у вирішенні приватного спору за відносно пасивної участі сторін. Ідея примирення сторін усе-таки існувала в цей час, проте не була яскраво вираженою та перебувала в тіні правосуддя.

3. Обґрунтовано, що до загальних засад медіації в адміністративному процесі належать ті принципи, якими керується суд під час здійснення правосуддя (зокрема, верховенство права, законність, рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин справи, обов'язковість судових рішень), за винятком принципу гласності й відкритості адміністративного процесу, оскільки процедура судової медіації здійснюється у формі закритих нарад, а вся інформація, яка отримана під час них, є конфіденційною.

4. Встановлено, що під інститутом медіації в адміністративному процесі варто розуміти особливий інститут права, якому властива внутрішня організація, взаємозв'язок юридичних норм, що у своїй сукупності становлять цілісну конструкцію, завдяки якій здійснюється регулювання правовідносин в адміністративному процесі між сторонами в адміністративній справі щодо вирішення їх публічно-правового спору шляхом залучення до цієї процедури посередника в особі судді задля досягнення примирення сторін у справі.

5. Визначено, що до зловживань процесуальними правами в ході процедури медіації залежно від моделі медіації можна віднести такі дії: 1) затягування процедури медіації до терміну її закінчення, щоб змусити сторони відмовитися від медіації з метою отримання винагороди за фактично ненадані послуги з посередництва; 2) надання медіатором пропозиції щодо способів урегулювання спору, якщо сторони не домовилися про наявність такої можливості; 3) протиправну змову медіатора з однією зі сторін спору з метою впливу на думку іншої сторони шляхом будь-яких пропозицій, що в результаті може призвести до порушення прав протилежної сторони спору; 4) ініціювання процедури медіації тільки з метою з'ясування правової позиції іншої сторони та тих можливих поступок, на які вона готова піти; 5) затягування процедури медіації й судового процесу різними способами, у тому числі шляхом ухилення від участі в медіації без явного повідомлення про її припинення; 6) ініціювання процедури примирення або укладення угоди про примирення з метою уникнення кримінальної відповідальності та покарання чи його суттєвого пом'якшення; 7) ініціювання процедури медіації з метою заміни судді в разі відсутності підстав для його відводу (так би мовити, альтернативний відвід); 8) подачу стороною спору письмового клопотання про затвердження медіативної (мирової) угоди за умов, що воля обох сторін на укладення такої угоди не виражена, або до клопотання не додано проект миркової угоди, або проект миркової угоди не підписаний сторонами

чи підписаний тільки однією зі сторін, а справжня мета подачі такого клопотання – зрив судового засідання, затягування судового процесу, перешкоджання розгляду справи та прийняттю законного й обґрунтованого судового рішення.

6. Обґрунтовано, що з опертям на закордонний досвід задля мінімізації корупційних ризиків, зловживань і різних маніпуляцій із боку як судді, так і сторін публічно-правового спору, що можуть виникнути в ході процедури медіації, необхідно здійснити такі дії: 1) передбачити в адміністративному процесі можливість письмової фіксації перебігу примирних процедур за взаємною згодою сторін; 2) надати суду право перед тим, як призначати процедуру медіації в справі, перевірити на предмет можливості зловживання правами у зв'язку з проведенням процедури медіації шляхом зобов'язання сторін спору надати відомості про вчинені ними дії, що спрямовані на врегулювання спору й досягнення примирення, та надати відповідні докази цього; 3) надати суду право покласти всі судові витрати на сторону, яка необґрунтовано ухиляється від проведення процедури медіації, а також надати суду право за своєю ініціативою за наявності достатніх підстав відкласти розгляд і вирішення клопотання сторін спору щодо ініціювання процедури медіації з метою діагностики потенційної медіабельності спору, і якщо суддя вважатиме, що проведення примирної процедури є недоцільним, то надати право відмовити в задоволенні такого клопотання.

7. Запропоновано поділяти принципи медіації в адміністративному процесі за їх функціональним, правовим і позаправовим призначенням. При цьому до першої групи принципів варто відносити організаційні (до яких належать принцип добровільності, принципи неупередженості та об'єктивності, які стосуються посередника) і процедурні (характеризують порядок проведення медіації; до них належать принципи конфіденційності, самостійності сторін, співпраці та рівноправності). До другої групи принципів належать добровільність медіативних правовідносин, диспозитивність, співпраця сторін, пропорційність, професійна багатопрофільність посередника, конфіденційність, лімітативність повноважень медіатора. До третьої групи принципів належать субсидіарність процедури медіації, добросовісність сторін спору та медіатора, довіра сторін спору щодо одна одної й медіатора, неупередженість та об'єктивність медіатора, особиста участь сторін спору в проведенні процедури медіації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Корінний С.О. Принципи та функції інституту медіації: види й особливості застосування в адміністративному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 6-2. Т. 3. С. 123–128.

2. Корінний С.О. Альтернативні способи вирішення спорів та інститут судової медіації в адміністративному процесі України: виклад основних доктринальних підходів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 4. Т. 3. С. 128–134.

3. Корінний С.О. Зародження та розвиток судової медіації як інституту адміністративного права. *Юридичний бюлетень*. 2017. № 5. С. 152–157.

4. Корінний С.О. Історичні основи розвитку інституту медіації як засобу вирішення та врегулювання публічно-правових спорів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 6. Т. 4. С. 82–86.

5. Корінний С.О. Визначення поняття медіації як альтернативного (позасудового) методу вирішення спорів у законодавстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 43. Т. 4. С. 146–151.

6. Корінний С.О. Національно-історичний аспект становлення інституту медіації в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1. Т. 2. С. 81–87.

7. Корінний С.О. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 6. Т. 3. С. 187–193.

8. Корінний С.О. Перешкоди інституційному розвитку медіації в Україні: зловживання правами в процесі медіації. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 99–104.

9. Корінний С.О. Зміст категорії медіація: функціонально-діяльнісний підхід. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 4–5 березня 2016 р. Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2016. С. 75–79.

10. Корінний С.О. Судова медіація в адміністративному праві України: окремі питання еволюції інституту. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 14–15 липня 2017 р. Київ : Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 53–57.

11. Корінний С.О. Альтернативні способи вирішення спорів: сучасні науково-теоретичні підходи. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27–28 жовтня 2017 р. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 83–87.

12. Корінний С.О. Практика застосування медіації: європейський досвід та українські реалії. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 11–12 серпня 2017 р. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 62–68.

13. Корінний С.О. Перспективи розвитку інституту медіації в адміністративному процесі України. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 15–16 червня 2018 р. Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2018. С. 49–54.

14. Корінний С.О. Проблеми впровадження та правового регулювання медіації в Україні. *Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 19–20 жовтня 2018 р. Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 91–96.

АНОТАЦІЇ

Корінний С.О. Впровадження медіації в адміністративний процес України.

– Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Держаний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». – Ужгород, 2019.

Дисертацію присвячено дослідженню адміністративно-правового забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів, аналізу теоретичних засад упровадження медіації в Україні з урахуванням відповідної зарубіжної практики, а також шляхів удосконалення нормативно-правового забезпечення медіації у вітчизняному адміністративному процесі. Розкрито генезу інституту медіації, з'ясовано його сутність, структуру й особливості, визначено правову основу медіації як способу вирішення адміністративних спорів, а також види медіативної практики.

Встановлено поняття зловживання правом у процесі медіації в адміністративному судочинстві. Сформульовано основні випадки зловживань процесуальними правами в ході процедури медіації в адміністративному судочинстві залежно від моделі медіації.

Сформульовано пропозиції та рекомендації, пов'язані з формуванням законодавчих основ запровадження медіації для вирішення юридичних спорів в адміністративному судочинстві України.

Ключові слова: адміністративний спір, альтернативні методи, досудове врегулювання спорів, медіатор, медіація, перспективи впровадження, право на справедливий суд, правовідносини, примирення, принцип.

Коренной С.О. Внедрение медиации в административный процесс Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет». – Ужгород, 2019.

Диссертация посвящена исследованию административно-правового обеспечения медиации как способа решения административных споров, анализу

теоретических основ внедрения медиации в Украине с учетом соответствующей зарубежной практики, а также путей совершенствования нормативно-правового обеспечения медиации в отечественном административном процессе. Раскрыт генезис института медиации, выяснена его сущность, структура и особенности, определена правовая основа медиации как способа решения административных споров, а также виды медиативной практики.

Установлено понятие злоупотребления правом в процессе медиации в административном судопроизводстве. Сформулированы основные случаи злоупотреблений процессуальными правами в ходе процедуры медиации в административном судопроизводстве в зависимости от модели медиации.

Определены особенности применения медиации в социально-юридическом механизме разрешения правовых конфликтов, выяснены факторы, которые препятствуют внедрению медиации, а также предложена система мероприятий, направленных на повышение эффективности реализации медиации. Выяснено, что законодательство, которое непосредственно регулирует основы медиации в большинстве стран, и международно-правовые документы, в которых закреплены основополагающие нормы осуществления процедуры медиации, четко фиксируют методологические и процедурные особенности применения данной формы посредничества для разрешения имеющихся споров.

Сформулированы предложения и рекомендации, связанные с формированием законодательных основ введения медиации для решения юридических споров в административном судопроизводстве Украины.

Ключевые слова: административный спор, альтернативные методы, досудебное урегулирование споров, медиатор, медиация, перспективы внедрения, право на справедливый суд, правоотношения, примирение, принцип.

Korinnyi S.O. Implementation of mediation in the administrative process of Ukraine. –Manuscript.

Dissertation to obtain scientific degree of a candidate of law in specialty 12.00.07 – administrative law and proceedings; financial law; information law. – State Higher Educational Establishment “Uzhhorod National University”. – Uzhhorod, 2019.

The dissertation is devoted to the research of the administrative and legal support of mediation as a way of resolving administrative disputes, analysis of the theoretical basis for the implementation of mediation in Ukraine, taking into account relevant foreign practice, as well as ways to improve the legal and regulatory framework for mediation in the domestic administrative process. The genesis of the mediation institute has been revealed, its essence, structure and features have been clarified, the legal basis of mediation as a way of resolving administrative disputes, as well as types of mediation practice are defined.

The notion of abuse of the law in the process of mediation in administrative legal proceedings is established. The main cases of abuse of procedural rights during the

procedure of mediation in administrative proceedings are formulated depending on the model of mediation.

The proposals and recommendations related to the formation of the legal framework for the implementation of mediation for resolving legal disputes in the administrative legal process of Ukraine are formulated.

Key words: *administrative dispute, alternative methods, pre-trial settlement of disputes, mediator, mediation, implementation prospects, right to a fair trial, legal relations, reconciliation, principle.*

Підписано до друку 01.03.2019. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 0843.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105
Телефон +38 (0552) 39 95 80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.